

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРАВА ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 4 курсу 13-421 групи

Спеціальності 081 Право

Освітньо-професійної програми «Право»

Філіп’єва Анна Сергіївна

Керівник к.ю.н., доцент Петренко Н.О.

Рецензент к.ю.н., доцент Гавловська А.О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади правового статусу дипломатичної служби України	7
1.1. Історичні засади формування дипломатичної служби в Україні.....	7
1.2. Поняття, ознаки та система дипломатичної служби України.....	10
1.3. Принципи та функції дипломатичної служби в Україні.....	17
РОЗДІЛ 2. Правовий статус дипломатичних службовців.....	26
2.1. Порядок набуття правового статусу дипломатичного службовця.....	26
2.2. Права, обов'язки та юридична відповідальність дипломатичного службовця.....	31
2.3. Державні гарантії реалізації правового статусу дипломатичних службовців.....	36
ВИСНОВОК.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми. Можливість бути суб'єктом міжнародних відносин є однією з важливих функцій держави, яка обумовлює її властивості як міжнародного актора. У зв'язку з цим важливу роль у системі органів державної влади України займає дипломатична служба, що виступає суб'єктом, який забезпечує активність держави на міжнародній арені, формує її статус серед інших держав, встановлює дипломатичні відносини та здійснює захист прав і свобод громадян України за кордоном.

Проголошення незалежності України дало новий поштовх для оновлення і розвитку її дипломатичної служби у світлі нової державної політики. На сьогоднішній день важливі стратегічні зміни, які відбуваються у геополітиці української держави, потребують оновлення завдань ДСУ та зміни формату її функцій. Як визначають вітчизняні дипломати [1], зміна формату відносин України з Європейським Союзом, військові дії на Сході України та анексія Криму, представництво України в ООН та у Міжнародному кримінальному суді, - все це потребує значної роботи потужної дипломатичної команди. Виклики сьогодення вимагають реформування структури Міністерства закордонних справ, і, вочевидь, зміни у механізмі правового регулювання його діяльності.

Особливість правового регулювання діяльності дипломатичної служби України обумовлена тим, що на нього впливає декілька правових систем – міжнародна, національна і правова система країни перебування. Проблеми виникають також і з тим, що діяльність ДСУ у національному законодавстві має подвійне врегулювання, оскільки дипломатична служба входить також і до системи державної служби. У 2015 році був прийнятий новий Закон України «Про державну службу», а у 2018 – Закон України «Про дипломатичну службу»

України». Зрозуміло, що введені зміни потребують не тільки практичної реалізації, але й наукового аналізу та оцінки.

У своїх працях вітчизняні науковці висвітлювали різні аспекти дипломатичної служби України, зокрема, конституційні, адміністративні, міжнародні. Зауважимо, що правовий статус ДСУ чи його окремі елементи були предметом дослідження таких учених як В. Авер'янов, Т. Биркович, Б. Гуменюк, А. Зінченко, В. Кондратюк, А. Коровайко, Е. Кучманенко, О. Макаренко, М. Марущак, І. Овсій, С. Федчишин та інших. При цьому нагальними проблемами правового регулювання діяльності ДСУ залишається відсутність єдиної концепції зовнішніх зносин і, відповідно планів її виконання, необхідність делегування повноважень з адміністрації Президента щодо призначення дипломатичного корпусу на МЗС тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дипломна робота виконана згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри адміністративного і господарського права та правоохоронної діяльності історико-юридичного факультету Херсонського державного університету на тему: «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у соціально-економічній, адміністративно-політичній сферах та правоохоронній діяльності» (номер державної реєстрації 0117U001733). Тема кваліфікаційної роботи затверджена Вченою радою Херсонського державного університету (Наказ Херсонського державного університету № 381-Д від 22.04.2020 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у проведенні наукового аналізу правового статусу дипломатичної служби України. Для досягнення поставленої мети нами визначено наступні завдання кваліфікаційної роботи :

- розкрити історичні засади формування дипломатичної служби в Україні;

- визначити поняття, ознаки та система дипломатичної служби України;
- охарактеризувати принципи та функції дипломатичної служби в Україні;
- з'ясувати порядок набуття правового статусу дипломатичного представника.;
- визначити права, обов'язки та юридичну відповідальність дипломатичного представника
- з'ясувати державні гарантії реалізації правового статусу дипломатичних представників.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері зовнішньополітичної діяльності. **Предметом кваліфікаційної роботи** є правовий статус дипломатичної служби України.

Методи дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи складає система прийомів та способів наукового пізнання, що утворюють відповідні методи. Зокрема, логіко-семантичний метод дав можливість опанувати основні поняття, які стосуються правового статусу дипломатичної служби України. Історико-правовий метод дав можливість висвітлити особливості розвитку дипломатичної служби на території української держави. Системний метод у поєднанні з методами аналізу та синтезу виступив основою для створення єдиного уявлення про систему дипломатичної служби України, її завдання та функції. За допомогою методу класифікації було охарактеризовано види органів дипломатичної служби України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що проаналізовані у роботі здобутки вітчизняних та зарубіжних науковців можуть стати підґрунтям для науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти з питань правового статусу ДСУ. Матеріали роботи також можна використовувати для підготовки до лекційних та

семінарських занять з курсів «Міжнародне право (приватне, публічне)», «Міжнародне публічне право», «Міжнародне приватне право», «Теорія дипломатичних відносин» тощо.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Окремі проблеми та висновки кваліфікаційної роботи були оприлюднені в тезах доповіді на П'ятій Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Реформування правової системи України під впливом євроінтеграційних процесів (м. Херсон, 20 березня 2020 року).

Структура кваліфікаційної роботи визначається предметом, метою, завданнями дослідження, які знайшли своє відображення у вступі, двох розділах, шести підрозділах, висновках та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

1.1 Історичні засади формування дипломатичної служби в Україні

Формування історичного уявлення про предмет є основою будь-якого дослідження, у тому числі й правового. Саме тому вивчення історії дипломатичної служби України представляє собою основу для дослідження її правового статусу.

Слід відмітити, що перші відомості про участь давніх русів у дипломатичних відносинах закріплені у життях Стефана Сурозького та Георгія Амастридського (VIII - перша третина IX ст.). Однак, активна дипломатична діяльність Русі починається у 860 р., після визнання її окремою державою з боку Візантії. Русько-візантійські договори X століття виступають яскравими прикладом дипломатичної діяльності того часу і включають в себе договори 907 та 911 років, які визначали мирні відносини між цими двома державами і знайшли своє відбиття у «Повісті минулих літ» [2, с. 174].

Зовнішні відносини давніх русів були досить розгалуженими. Зокрема, відомі договори між русинами та печенігами (договір кн. Ігоря 915 року) або греками (договір Ігоря 944 року). При цьому слід зауважити, що у ті часи договори вважалися дійними до тієї миті, доки був живий володар, який його уклав. Після його зміни ці договори треба було підтверджувати. Можливо саме цим слід визначити візити княгині Ольги до Константинополя разом із посольством, що налічувало більше ста осіб [3, с. 136]. Відомі також дипломатичні відносини кн. Ольги з німецьким королем Отоном I, якому у 959 році Ольга направляла послів.

Однак, найвідомішою історичною постаттю, яка значно вплинула на розвиток дипломатичних відносин у добу Київської Русі слід визнати князя Володимира Великого, який за час свого князювання відмовився від однобічного розвитку дипломатичних відносин з орієнтацією на Візантію. Важливим його зовнішнім партнером стає Німецька імперія. При цьому Володимир Великий укладає у 987 році мирний договір також і з Візантією, який включає в себе також угоду про укладання ним шлюбу з сестрою візантійського імператора Анною [4]. Також Ніконовський літопис повідомляє про прибуття до Києва у 992 році посольства польського, з яким був укладений договір «миру й любові», який виступав договором взаємного визнання держав та основою для розвитку міждержавних відносин.

Довгий час перебування українських земель під володарюванням різних країн – Речі Посполитої, Польщі, Росії, - не давало можливості здійснення дипломатичної функції безпосередньо від імені української держави. Однак, на початку 70-х років XVI століття активізувалася діяльність українського козацтва. Зокрема, у 1756 році було прийнято послів від царя Івана IV, що бажав заручитися підтримкою українського козацтва. Козацькі послы були присутні на коронації польського короля Баторія (1578 р.), на Січ приїжджав посол австрійського цісаря Е. Лясота з пропозицією укладання військового союзу [3, с. 367].

Відомою постаттю того часу, що здійснювала активну дипломатичну діяльність був гетьман П. Сагайдачний. За час його політичної діяльності військо запорізьке отримало європейську славу та мало дипломатичні зносини з перською державою (1618 р.), Московією (1620 р.), кримським царством (1624 р.), а також урядом Речі Посполитої. Важливі дипломатичні зв'язки були налагоджені і між українськими козаками та європейськими країнами під час

Тридцятирічної війни. Виступаючи то з боку протестантів, то з боку католиків, козаки мали дипломатичні відносини з Австрією, Іспанією, Річчю Посполитою, Францією Швецією, Німеччиною тощо. Окрім цього у 30-ті роки XVII століття ними підтримувалися відносини з Кримом та Москвою [5, с. 64-69].

Друга половина XVII століття відзначається керівництвом Б. Хмельницького, який у 1648 році уклав договір з кримським ханом проти Речі Посполитої, прийняв посольство польського коронного гетьмана М. Потоцького. Прагнучи автономії України, гетьман веде переговори з Трансильванією, Кримським ханством, Венецією, Швецією та Москвою, укладає Зборівський (1648 р.) та Білоцерківський (1649 р.) договори з Польщею. Слід відмітити, що на той час вже склалася основа дипломатичної служби, зокрема, вирізнялися послы, перекладачі, писарі, був розроблений дипломатичний церемоніал при дворі гетьмана. Послу надавалися супровідні документи.

Після цього діяльність дипломатичних установ змінюється на російські до 1917 року, коли за часів Центральної ради закордонними справами займався Генеральний секретаріат, а пізніше Рада міністрів УНР. На початку 1918 року формується центральний апарат Народного Міністерства справ закордонних, до функцій якого відносяться зовнішні зносини з іноземними державами, захист прав і інтересів громадян за кордоном, зберігання міжнародних договорів. До його структури входили міністр та його заступник, політичний, юридичний, консульський та архівно-літературний відділи [6, с.194]. З'являються перші дипломатичні представництва у Швейцарії, Туреччині та Німеччині.

Після жовтневої революції у 1918 році було утворене відомство закордонних справ УСРР, структуру якого склали народний комісар закордонних справ, секретаріат, колегія, відділ дипломатичних зносин,

економіко-правовий та техніко-матеріальний відділи [7, с. 30-36]. Зовнішні відносини здійснювалися представництвами.

Після розпаду СРС. були прийняті нормативно-правові акти, спрямовані на формування нормативно-правової бази діяльності Міністерства закордонних справ незалежної України. До них відносяться: Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України» від 02.07.1993 р., «Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном» від 22.10.1992 р., укази «Про Консульський статут України» від 2.04.1994 р., Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України та кількісного складу його колегії» від 18.02.1993 р. та ін. Окремі з них чинні і до сьогодні.

У 2002 році був прийнятий Закон України «Про дипломатичну службу» [8], який визначав політику розвитку дипломатичної служби України до 2018 року.

Таким чином, дипломатична служба України має давню її досить успішну історію, яка дає можливість сучасним дипломатам користуватися історичним досвідом їх попередників.

1.2. Поняття, ознаки та структура дипломатичної служби України

Поняття «дипломатична служба» має у своїй основі термін «дипломатія». Не дивлячись на те, що саме явище дипломатії досить давнє, у сучасному його значенні воно стало вживатися лише з XVIII ст. У цей же час починаються згадки у європейських джерелах стосовно дипломатичної служби як складової державної служби. Саме ж походження слова дипломатія завдячує грецькому слову «диплома»,

яким називали здвоєні дощечки, що надавалися посланцям у Стародавній Греції.

На сьогоднішній день термін «дипломатія» має різні значення. Зокрема, воно вживається стосовно діяльності уповноважених осіб у сфері зовнішньої політики; заклади, що займаються зовнішньою міжнародною діяльністю; уміння вести справи та домовлятися з людьми; професія дипломата тощо [9, с. 30].

У словнику іншомовних дипломатія розуміється як офіційна діяльність уповноважених осіб держави (глав держави, урядів, уповноважених органів) на здійснення міжнародної політики або як мистецтво коректно і тактовно досягати своєї мети [10, с. 62]. Однак, визначені нами підходи характеризують дипломатію як явище у державній та повсякденній діяльності, однак не дають чіткого визначення та розмежування понять дипломатія та дипломатична служба.

Т. Биркович доходить висновку, що у наукових джерелах прийнято вживати термін «дипломатія» у двох значеннях – широкому та вузькому. У широкому розумінні дипломатія визначається науковцями як засіб реалізації зовнішньої політики держави за допомогою дозволених міжнародним правом дипломатичних методів. Мета такої реалізації полягає у забезпеченні інтересів держави та її окремих громадян за кордоном. Ця діяльність є важливим елементом дипломатичної функції держави, яка реалізується урядовими відомствами [11, с. 16].

Вузьке значення терміну дипломатія характеризує її як мистецтво ведення переговорів. При цьому історично доведено, що саме переговорний процес дає можливість вирішити найскладніші питання міжнародного життя, створенні міжнародно-правових норм, розв'язанні спорів. Мистецтво проведення переговорів неодноразово давало можливість державам у найскрутніших міжнародних ситуаціях

отримувати більше, ніж це було можливим до переговорів, а також займати важливі позиції на міжнародній арені. За останні роки діяльності української дипломатії важливими здобутками можна вважати приєднання України до ОБСЄ, Ради Європи та СОТ, укладання Угоди про асоціацію Україна-ЄС, а також формування міжнародної підтримки з боку держав-членів ООН у конфліктних відносинах з Російською Федерацією [12].

Д.Ю. Мостова визначає дипломатію як діяльність, приналежну до міжнародних відносин, зовнішньої політики держави, головною ознакою якої є застосування переговорів у облаштуванні міждержавних стосунків [13].

У свою чергу поняття дипломатичної служби надає А.О. Гончарова визначаючи її як особливу форму професійної діяльності, метою якої виступає захист інтересів, забезпечення безпеки суспільства та держави на міжнародній арені [14, с. 422].

Сучасне нормативне визначення поняття «дипломатична служба України» надається у Законі України «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 року. Відповідно до ст. 1 Закону встановлюється, що «Дипломатична служба - це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном» [15]. Дане поняття дає нам можливість з'ясувати, що дипломатична служба представляє собою особливий вид державної служби, а отже виступає у цій частині і інститутом адміністративного права України.

На підсумок, хотілося б визначити позицію О.Р. Сторожука, який визначив, що дипломатична служба України як складова державної служби може розумітися у таких аспектах: історично

сформований державно-правовий інститут; система органів дипломатичної служби; професійна діяльність дипломатичних працівників [17, с. 23].

Для того, щоб охарактеризувати ознаки дипломатичної служби України, ми вважаємо за необхідне спочатку з'ясувати її завдання та систему, що і дасть можливість визначитися із її відмінностями від інших типів державної служби.

Енциклопедичний словник визначає під категорією «система» (від грец. – «поєднання, утворення») сукупність закономірно пов'язаних, або таких, що взаємодіють, конкретних елементів [17, с.583]. При цьому, як визначає Т. Биркович, система дипломатичної служби України має внутрішні та зовнішні зв'язки, що обумовлюються її належністю до державної служби і виражаються, відповідно, через внутрішню взаємодію органів дипломатичної служби між собою та зовнішню їх взаємодію з органами державної влади, громадянами та органами і установами інших держав і міжнародних організацій [11, с. 21].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про дипломатичну службу України», її систему складають: «1) Міністерство закордонних справ України; 2) представництва Міністерства закордонних справ України на території України; 3) закордонні дипломатичні установи України» [15]. Виходячи з норми Закону, ми бачимо, що органи дипломатичної служби України поділяються на дві категорії – ті, що діють на території України та ті, що діють за її межами. Розглянемо їх діяльність дещо ширше.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про дипломатичну службу» та п. 1 Положення про Міністерство закордонних справ України [18], воно виступає центральним органом виконавчої влади, метою діяльності якого є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин та координація

діяльності органів дипломатичної служби та органів державної влади у цій сфері [15].

Частина 3 ст. 5 Закону України «Про дипломатичну службу України» визначає, що представництва МЗС на території України, утворюються Кабінетом Міністрів України в регіонах, де діють іноземні консульські установи чи представництва міжнародних організацій. До їх завдань, відповідно до Положення про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України відноситься сприяння розвитку дружніх відносин з іноземними державами, а також сприяння консульствами у виконанні покладених на них функцій [19].

Розрізняють також і закордонні дипломатичні установи, які здійснюють представництво української держави за кордоном, або діють при міжнародних організаціях. Вони забезпечують підтримання дружніх відносин з країнами перебування, захист прав та свобод громадян України за кордоном, здійснюють відстоювання національних інтересів України тощо (ч. 4 ст. 5 Закону України «Про дипломатичну службу»).

Згідно чинного законодавства розрізняють такі дипломатичні установи України як: «1) Посольство України; 2) Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві; 3) Постійне представництво України при міжнародній організації; 4) Представництво України при міжнародній організації; 5) Місія України при міжнародній організації; 6) консульська установа України (Генеральне консульство України, Консульство України, Віце-консульство України та Консульське агентство України)» [15].

Однак, слід визначити, що реалізація дипломатичної функції не обмежується діяльністю лише органів дипломатичної служби. Вона також виступає важливою складовою діяльності інших органів державної влади. Зокрема, Верховна Рада України, відповідно до ст. 81

Конституції України визначає засади зовнішньої політики України, затверджує рішення про надання Україною допомоги і позик іноземним державам, а також надання військової допомоги, дає згоду на обов'язковість міжнародних договорів та денонсує їх [20].

Особливим суб'єктом системи дипломатичної служби виступає Президент України, який має особливий конституційно-правовий статус, що забезпечує йому важливу роль у зовнішніх зносинах. Зокрема, ст. 102 Конституції України встановлює, що «Президент України є главою держави і виступає від її імені» [20]. Це визначає його провідну роль у відносинах України з іншими державами. Своєю посадою Президент України гарантує: 1) державний суверенітет; 2) цілісність території України; 3) додержання прав і свобод людини і громадянина (як на території України так і за її межами); 4) реалізацію стратегічного курсу України щодо набуття членства України в ЄС та НАТО (ч. ч. 2-3 ст. 102 Конституції України) [20]. При цьому слід звернути увагу, що ч. 3 стосовно членства України в НАТО та ЄС є відносно новою нормою, якою доповнено ст. 102 Конституції України у лютому 2019 року.

Реалізація цього статусу Президента України можлива через його повноваження, до яких відносяться: забезпечення правонаступництва держави Україна; визнання іноземних держав; представлення України у міжнародних відносинах, підписання міжнародних договорів; ведення міжнародних переговорів; призначення та звільнення глав дипломатичних представництв; прийняття вірчих і відкличних грамот від дипломатичних представників інших держав (ст. 106 Конституції України) [20].

Органи виконавчої влади також мають свою роль у реалізації зовнішньої політики держави. Зокрема, Кабінет Міністрів України відповідно до ст. 116 Конституції України забезпечує реалізацію зовнішньої політики української держави. Відповідно до норм ст. 6

Закону України «Про міжнародні договори України» Прем'єр-міністр України має право на укладання міжнародних договорів від імені Уряду України, а уповноважені особи – від імені міністерств та інших органів виконавчої влади щодо питань, які входять до їх відання [21].

Всі зазначені органи створюють єдиний механізм реалізації завдань дипломатичної служби з метою захисту зовнішніх інтересів держави.

Важливим елементом, який обумовлює формування системи та правового статусу дипломатичної служби України виступають її завдання. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про дипломатичну службу» до завдань органів ДСУ відносяться:

- захист національних інтересів України;
- забезпечення реалізації зовнішньополітичного курсу України;
- захист прав, свобод та інтересів громадян України і юридичних осіб за кордоном;
- формування іміджу та авторитету української держави як надійного партнера у міжнародних відносинах;
- забезпечення за допомогою дипломатичних засобів та методів політичних, торгівельно-економічних, культурних, гуманітарних зв'язків, міжнародної безпеки, територіальної цілісності України, а також непорушності її кордонів;
- координація діяльності органів державної влади на забезпечення єдиного зовнішньополітичного курсу;
- забезпечення органів державної влади і громадян інформацією щодо своєї діяльності, а також здійснення ефективної зовнішньої політики [15].

Виходячи з вищевикладеного, ми вважаємо за необхідне погодитися з ознаками ДСУ, які пропонує у своєму дослідженні А.О. Гончарова. Зокрема, авторка пропонує наступні ознаки дипломатичної служби:

- це особливий вид публічної служби;

- ґрунтується на здійсненні професійної діяльності, за здійснення якої службовці отримують грошову винагороду з державного бюджету та мають дипломатичні ранги;
- носить підпорядкований характер;
- здійснюється на постійній основі [14, с. 423].

Підсумовуючи викладене у підрозділі, вважаємо, що у кваліфікаційній роботі слід розуміти під системою дипломатичної служби України сукупність органів дипломатичної служби, які взаємодіють на підставі внутрішніх та зовнішніх управлінських зв'язків з метою захисту інтересів держави Україна та її громадян за кордоном.

1.3. Принципи та функції дипломатичної служби в Україні

З'ясування сутності правового статусу дипломатичної служби в Україні неможливе без з'ясування принципів її діяльності. Питання принципу права є одним із ключових у юридичній науці. Це пояснюється тим, що принцип виступає вихідним елементом права. А.М. Колодій визначає, що принципи права є продуктом людської діяльності, соціальними явищами, поява яких зумовлена потребами суспільного розвитку. Таким чином, зміст принципів формується під впливом людського буття та моралі. Автор визначає принцип права як вихідні положення, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища [22, с. 41].

Слід визначити, що основу діяльності ДСУ складають у першу чергу, загальноправові, універсальні принципи права, такі як верховенство права, законність та гуманізм.

Принцип верховенства права у діяльності ДСУ визначає, що

людина є найвищою соціальною цінністю, по відношенню до якої держава і закон є вторинними. Сутність цього принципу виражається у розрізненні права та закону, відповідно нормативно-правовий акт, який порушує права людини не повинен підлягати виконанню [23, с. 40].

Наступним важливим принципом є законність, який у діяльності органів публічного управління набуває двоєдиного змісту, оскільки з одного боку передбачає здійснення нагляду за виконанням законів, а з іншого – вимагає від органів влади підкорятися закону, виконувати його [24, с. 282]. Зокрема, представництва МЗС на території України у межах своїх повноважень здійснюють нагляд за виконанням державними органами міжнародних договорів, укладених Україною у межах свого округу [19].

Принцип гуманізму і соціальної справедливості на думку С.Д. Гусарева ґрунтується на ідеалах свободи, рівності та справедливості, що відбивають його сутність, дають можливість розглядати людину як найвищу соціальну цінність, що є метою, але не може виступати засобом у праві та діяльності держави [25, с. 49]

Ці принципи знаходять своє відбиття у Конституції України, ст. 4 Закону України «Про державну службу» та ст. 4 Закону України «Про дипломатичну службу» і виступають визнаними науковою спільнотою непереборними засадами формування будь-якої галузі права.

Слід зазначити, що враховуючи відношення дипломатичної служби України до державної служби, її зміст підпорядковується у першу чергу принципам галузі адміністративного права. Як визначає Т.І. Биркович, принципи адміністративного права представляють собою узагальнені положення, які відбивають особливості і зміст адміністративної галузі [6, с. 50]. Ці принципи мають регулятивну й охоронну спрямованість, що дає їм можливість формувати кістяк

адміністративно-правових відносин. До них слід відносити ті принципи, які поєднують дипломатичну службу із державною службою України. Зокрема, це принципи професіоналізму, патріотизму, доброчесності, політичної неупередженості, забезпечення рівного доступу до державної служби, прозорості та стабільності [26].

Однак, основна суть діяльності дипломатичної служби України відбивається у спеціальних принципах, які притаманні лише цій службі. Насамперед, ці принципи носять міжнародний характер і, відповідно, закріплені у міжнародних актах, а саме Статуті ООН та Віденській конвенції про дипломатичні зносини. До них належать: принцип суверенної рівності держав; підтримка міжнародного миру та безпеки; сприяння розвитку дружніх відносин між державами [27; 28].

Особливе значення в системі правового регулювання діяльності ДСУ відіграють також і принципи визначені у ст. 4 Закону України «Про дипломатичну службу», зокрема, це принципи відстоювання національних інтересів України; професіоналізму, компетентності, ініціативності, об'єктивності, чесності, порядності, належного виконання обов'язків та додержання трудової дисципліни [15]. Розглянемо деякі з них.

Принцип відстоювання національних інтересів України полягає у необхідності відстоювання українською дипломатією на міжнародній арені перш за все національних інтересів. Важливість цього принципу проявляється у зовнішній політиці сучасної України, яка опинилася у геополітичному капкані, розставленому Російською Федерацією. Перед вітчизняними дипломатами стоїть задача забезпечення світової позиції відносно України як такої, що не тільки є повноправним учасником світової спільноти, але й потерпає від незаконних дій агресора.

Принцип пріоритетності прав і свобод людини і громадянина є найголовнішим у зовнішній політиці. Це пояснюється нерозривним

правовим зв'язком між Україною та її громадянами та обумовлюється обов'язком держави захищати своїх громадян як на своїй території, так і за її межами. Цей принцип також ґрунтується на обраному Україною курсі побудови правової, соціальної, демократичної держави, що, відповідно, впливає і на діяльність дипломатичної служби.

Принцип професіоналізму розкривається через здатність особи застосовувати професійні знання, уміння та навички у межах повноважень, які закріплені за її посадою. Також принцип професіоналізму проявляється через прояв моральних і ділових якостей, які дають можливість якісно виконати покладені на особу обов'язки. У цьому принципі також виокремлюють принцип професійного розвитку, що проявляється через прагнення особи до самовдосконалення у сфері, де вона реалізує свій потенціал, з метою професійного зростання [26].

Принцип доброчесності характеризує діяльність державного службовця як дії, спрямовані на захист публічних інтересів під час виконання службових обов'язків. При цьому, працівник дипломатичної служби має визначати інтерес держави вище ніж свій власний. Важливість цього принципу для дипломатичної служби пояснюється наявністю ризиків, які виникають через роботу за кордоном та можливостями і інформацією державного значення, які супроводжують дипломатичну діяльність. Так, працівник дипломатичної служби може бути завербованим іноземними спецслужбами і почати працювати на іншу країну, одночасно виконуючи покладені на нього повноваження. Або, користуючись імунітетом дипломатичного службовця, провозити через кордон певні заборонені законом речі тощо. І тільки внутрішнє переконання, чесність перед самим собою, може запобігти подібним вчинкам.

Зазначимо, що у новій редакції Закону України «Про дипломатичну службу» 2018 року виключений принцип персональної

відповідальності працівників дипломатичної служби за виконання професійних обов'язків. Вважаємо, що не включення цього принципу до нового закону є невірним кроком з боку законодавця. Вважаємо, що цей принцип, як основоположна засади системи дипломатичної служби має нагадувати кожному з працівників, що окрім прав, вони мають іще й обов'язки, невиконання яких тягне за собою юридичну відповідальність. У цьому контексті ми вважаємо необхідним погодитися із позицією окремих науковців, які визначають, що формування принципів сучасної дипломатичної служби України відбувається через орієнтування на західноєвропейські стандарти проведення зовнішньої політики. Однак, при цьому не слід забувати, що основний акцент треба робити на власне українських національних інтересах, підтримуючи баланс між національними та запозиченими елементами у праві [6, с. 78].

Важливу складову правового статусу дипломатичної служби України складають її функції. Функції представляють основні, визначені законом, напрямки реалізації повноважень працівників дипломатичної служби [29].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про дипломатичну службу», до основних функцій органів дипломатичної служби відносяться:

- служіння Українському народу шляхом забезпечення належної міжнародної позиції України на міжнародній арені;
- забезпечення взаємовигідного співробітництва з іншими державами та міжнародними організаціями у відповідності до принципів і норм міжнародного права, підтримка міжнародної безпеки та національних інтересів України;
- підтримка дипломатичних і консульських зносин з іншими державами, забезпечення представництва України у міжнародних організаціях та спеціальних місіях;

- дотримання зовнішньополітичного курсу держави та реалізація зовнішньополітичної діяльності;
- координування діяльності органів державної влади у сфері зовнішніх зносин;
- організація проведення переговорів, забезпечення підготовки міжнародних договорів України;
- надання на розгляд Президента України чи Кабінету Міністрів України пропозицій стосовно укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України, а також розвитку відносин з іноземними державами та міжнародними організаціями;
- формування пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародних відносин;
- здійснення функцій дипломатичного протоколу;
- виконання функції депозитарію щодо міжнародних договорів України;
- забезпечення дотримання на території України консульських привілеїв та імунітетів, сприяння діяльності дипломатичних та консульських установ інших держав на території України;
- надання допомоги державним органам України щодо здійснення ними зовнішніх зносин, зокрема, шляхом надання різних типів допомоги (методичної, консультаційної та інформаційної), у тому числі щодо дотримання міжнародних зобов'язань;
- інформаційне забезпечення Президента України, ВРУ та КМУ щодо зовнішньополітичної діяльності;
- поширення інформації про Україну за кордоном, зокрема, шляхом ознайомлення інших держав з особливостями української культури та науково-технічного розвитку;
- формування та розвитку зв'язків із закордонними українцями та їх громадськими об'єднаннями;

- реалізації у інших країнах консульських функцій на підставі чинних міжнародних договорів;
- забезпечення та координація діяльності з торговельно-економічних питань, що здійснюється закордонними дипломатичними установами України;
- сприяння залученню інвестиції та допомоги від інших держав та міжнародних організацій;
- формування співробітництва у освітній та науковій сферах тощо [15].

Окрім перелічених у Законі України «Про дипломатичну службу» функцій, учені також формують наукові позиції відносно функцій дипломатичних представництв. Зокрема ними вирізняється функція представництва, тобто діяльності за дорученням та від імені держави Україна на території інших країн.

Також виділяють функцію дипломатичного захисту, яка передбачає захист прав і законних інтересів акредитуючої держави та її громадян, юридичних осіб на території країни перебування. Вона реалізується через надання консультацій громадянам України стосовно перебування в даній країні, здійснює запити стосовно захисту інтересів України та її громадян, а у необхідних випадках подає протести та подання уряду країни перебування. При цьому апатриди та біпатриди не можуть користуватися заступництвом чи сприянням іншого посольства, окрім випадків прямо визначених міжнародними договорами [30, с. 127].

Найтісніше пов'язаною з ідеєю дипломатії вважається функція ведення переговорів з урядом країни перебування. Переговори представляють собою робочі контакти та обговорення тих чи інших робочих питань, які стосуються взаємовідносин між двома країнами. Дані переговори проводяться не послом, а дипломатичним персоналом за його дорученням. У разі ж якщо метою переговорів може бути

укладання міжнародного договору, то це здійснюється послом за наявності в нього необхідних повноважень.

О.П. Кондик звертає увагу на зростання ролі у дипломатичній діяльності інформаційної функції. Ця функція за позицією автора реалізується через чотири основні напрямки: допомога у розумінні своєї країни; інформування про події в країні перебування; докладання зусиль з метою допомоги торгівлі своїй країні [31, с. 361]. Важливим напрямком у реалізації цієї функції є законне збирання інформації про країну перебування та передання її до акредитуючої держави. Зокрема, у підпункті «d» п. 1 ст. 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року визначається, що однією з функцій дипломатичного представництва виступає з'ясування усіма законним способом того, що відбувається у державі перебування і повідомлення про них своєму урядові [28].

До інформації, що стосується держави перебування, науковцями відносяться дані про внутрішньополітичне становище держави, її пріоритети у зовнішній політиці, стан економічного розвитку. При цьому, характеризуючи законні способи отримання такої інформації О.П. Кондик визначає, що міжнародними нормами ці шляхи не визначені, однак дипломатична практика однозначно відкидає такі засоби як шпигунство і корупція [31, с. 361].

Також у нашій роботі хотілося б звернути увагу на те, що основою механізму міждержавних політичних і ділових відносин, і, відповідно, реалізації функції дипломатичної служби України, виступають дипломатичний діловий протокол та етикет. Це пояснюється тим, що професійність забезпечення дружніх стосунків між державами, які різняться за традиціями, політичним і економічним устроєм, вимагає від дипломата володіння правилами листування, ведення переговорів, спілкування тощо. На допомогу у даному питанні приходить дипломатичний протокол, який

визначається науковцями як сукупність загальноприйнятих правил та традицій, яких дотримуються дипломатичні представництва, відомства, керівники урядів та голови держав. Тобто усі ті особи, які приймають участь у міжнародних відносинах. Відповідно, усі елементи дипломатичної діяльності підпорядковують дипломатичному протоколу як кодексу міжнародної ввічливості, порушення якого може привести до непередбачуваних ускладнень [32, с. 9]. Питанням забезпечення дипломатичного протоколу в Україні займається Департамент державного протоколу. Вивчення протоколу є важливою частиною підготовки майбутніх дипломатів.

У зв'язку з вищевикладеним ми приходимо до висновку, що найкраща класифікація, яка вміщує викладені нами елементи, міститься у дослідженні Алена Панова, який визначає, що функцій дипломатичної служби слід віднести: представницьку, переговорну, договірну, законотворчу, державний протоколу, дипломатичний протокол, координації та сприяння, інформаційна, іміджева, консульська [33, с. 63-64]

Складовими дипломатичного протоколу визначаються дипломатичний етикет та церемоніал. Мета дипломатичного етикету полягає у попередженні конфліктних ситуацій у між особовому спілкуванні, він проявляється через хороші манери, які визначаються через порядок звернення, листування, телефонних розмов, нанесення візитів, проведення зустрічей та бесід, дипломатичних прийомів тощо. Всі ці елементи створюють підстави для належного забезпечення співробітництва між державами.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

2.1. Порядок набуття правового статусу дипломатичного службовця

Ключову роль у проходженні дипломатичної служби, що сприяє визначенню змісту службових відносин, сприяє реалізації органами дипломатичної служби завдань і функцій є правовий статус дипломатичних службовців. Відповідно, проходження дипломатичної служби полягає у реалізації правового статусу, тобто через виконання покладених на дипломатичних представників обов'язків та прав, які визначаються як ключові елементи правового статусу.

Загальновідомо, що термін «Status» визначається з латинської мови як положення або становище, що дає можливість його використання у юридичній науці як підставу визначення місця суб'єкта у правовідносинах. Так, визначається, що правовий статус – це визначене правовими нормами правове положення, яке займає людина у державі й суспільстві [34, с. 4]. Він виступає важливою соціально-правовою конструкцією, яка притаманна будь-якій особі незалежно від її походження чи займаної посади. Правовий статус виражає можливості суб'єкта та правове забезпечення його становища у суспільстві та державі, виступає підставою для отримання ним певних благ та підстав для самореалізації, встановлює відносини особи та держави.

Скакун О.Ф. визначає правовий статус особи у системі закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав і свобод, обов'язків, відповідальності. вони виступають системою координат поведінки суб'єкта у суспільстві. Науковець визначає у структурі статусу правосуб'єктність, права та свободи, обов'язки і відповідальність [35, с. 409].

Правовий статус знаходить своє закріплення у безлічі нормативно-

правових актів, що дає підстави поділяти його на види: загальний або конституційний (визначений у Конституції України), спеціальний (той, що врегульовує конкретні права та обов'язки особи відповідно до відношення її до конкретної соціальної групи (зокрема, статус дипломатичного службовця).

Також у юридичній науці виділяють індивідуальний статус, який поєднує права та обов'язки, що персоніфікують особу, враховують її конкретні природні та набуті здібності. Зокрема, це ті, що стосуються її статі, віку, релігійних переконань, сімейного стану, місця та характеру роботи тощо.

Правовий статус дипломатичного службовця закріплений у значній кількості нормативних актів різної юридичної сили, які включають міжнародні договори, Конституцію України, закони та відомчі нормативні акти. Зокрема, відповідно до Конституції України, слід відмітити, що ряд її статей впливає на правовий статус дипломатичного службовця. Наприклад, у ст. 19 Конституції України визначається обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування діяти лише у межах своїх повноважень на підставі діючого законодавства. Також ст. 38 Конституції України визначає, що громадяни України користуються рівним правом доступу до державної служби [20]. Відповідно зазначені конституційні положення виступають першоосновою правового статусу як будь-якої людини, так і дипломатичного службовця. Подальша конкретизація статусу дипломатичного службовця відбувається у межах галузевого законодавства.

Нами вже визначалося, що діяльність дипломатичної служби тісно пов'язана з державною службою, відповідно, регулюється адміністративним правом. З цього виходить, що правовий статус дипломатичного службовця має адміністративно-правовий характер. Слід зазначити, що поняття адміністративно-правового статусу мало

чим відрізняється від поняття загального правового статусу, однак у ньому визначається його призначення, пов'язане з адміністративно-правовими відносинами.

Зокрема, В.К. Колпаков, під адміністративно-правовим статусом посадової особи визначає врегульоване нормами адміністративного права положення посадової особи у державному органі, що визначається найменування посади та її місцем у службовій ієрархії [36, с. 32]. Н.О. Армаш відмічає, що адміністративно-правовий статус це правове явище, що виражається у сукупності нормативно закріплених прав, обов'язків та юридичної відповідальності у зв'язку з виконанням покладених на нього повноважень [37, с. 50].

Основними правовими актами, які встановлюють адміністративно-правовий статус дипломатичного службовця є Закони України «Про державну службу» та «Про дипломатичну службу» [15; 26]. Відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» дипломатичний службовець це «громадянин України, який займає дипломатичну посаду в органі дипломатичної служби, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням дипломатичних або консульських функцій, а також дотримується принципів дипломатичної служби» [15]. Однак, при цьому вони користуються усіма правами та обов'язками, визначеними Законом України «Про державну службу», а під час довготермінових відряджень користуються привілеями та імунітетами, закріпленими у нормах міжнародного права, зокрема, Віденській конвенції про дипломатичні зносини. При цьому під час довготермінового відрядження вони повинні поважати закони і традиції країни перебування та гідно представляти Україну на міжнародній арені.

Відповідно ж до Закону України «Про державну службу» дипломатичний службовець є і державним службовцем, який визначається як «громадянин України, який займає посаду державної служби в органі

державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби» [26].

Окреслене дає нам підстави погодитися з позицією О.Р. Сторожука, який визначає, що особливості правового статусу дипломатичного службовця містяться у наступному [16, с. 54]:

1) виконання дипломатичними службовцями спеціальних повноважень х питань зовнішньої політики, спрямованих на реалізацію зовнішньополітичних завдань і функцій дипломатичної служби;

2) підпорядкованість дипломатичних службовців правилам, які встановлені державою та особливий характері відповідальності дипломатичного службовця внаслідок порушення службових обов'язків

3) проходження дипломатичної служби відбувається не тільки в Україні але і за її межами, у закордонних дипломатичних установах;

4) порядок проходження дипломатичної служби підпадає під регулювання національного права, міжнародного права та законодавства держави перебування;

5) проходження дипломатичної служби відбувається тільки у системі органів дипломатичної служби, визначених Законом України «Про дипломатичну службу».

Необхідно також зазначити, що набуття правового статусу дипломатичним службовцем не відбувається автоматично, тільки у визначеному законом порядку та за умов, визначених законодавством. Стаття 12 Закону України «Про дипломатичну службу» встановлює, що вступ на дипломатичну службу можливий тільки шляхом призначення громадянина України на посаду і тільки за результатами конкурсу. Винятком є випадки призначення на дипломатичні посади

Президентом України.

Зрозуміло, що претендент на зайняття посади дипломатичного службовця повинен володіти певними якостями та виконати ряду умов, що дають йому можливість прийняти участь у конкурсі. Зокрема, ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу» встановлює, що до кандидата існують загальні та спеціальні умови, що обумовлюється відношенням дипломатичної служби до державної служби. Загальні умови знаходять своє відбиття у ст. 19 Закону України «Про державну службу». Зокрема, виходячи з положень ст. 19 можна прийти до висновку, що особа, яка претендує на посаду державного службовця повинна бути громадянином України, мати відповідну освіту, бути молодшою 65 років, дієздатною, несудимою, не мати обмежень щодо зайняття даного виду посад на підставі рішення суду; не притягувалася до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією протягом 3 років; пройти спеціальну перевірку та не підпадати під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади»

У свою чергу спеціальні умови встановлюються ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу» і вимагають від кандидата: 1) наявність ступеня магістра; 2) володіння відповідним рівнем професійної компетентності; 3) стан здоров'я, що дає можливість витримати довготермінові відрядження; 4) володіння іноземною мовою у обсязі необхідному для обраної посади; 5) відсутність обставин, які можуть стати перешкодою для виконання покладених на дипломатичного службовця обов'язків [15].

Окреслені вимоги встановлюються відповідно до рівня відповідальності, який покладається на працівників дипломатичної служби, оскільки необачні вчинки цієї особи можуть зашкодити інтересам держави і дипломатичної служби. Саме тому ст. 14 Закону України «Про дипломатичну службу» також встановлюється

випробування строком до шести місяців. При цьому для осіб, які призначаються на дипломатичні посади Президентом України, такі випробування не встановлюються. Слід відмітити, що діючі послы не зовсім згодні із даною нормативною позицією [1], оскільки висока довіра з боку Президента України ще не означає необхідні якості у особи, які дають їй можливість виконувати на належному рівні покладені на неї обов'язки.

Окрім призначення також можливе проходження дипломатичної служби за контрактом, яке здійснюється у разі: а) заміщення посади дипломатичної служби в закордонній дипломатичній установі на час довготермінового відрядження за результатами конкурсу; б) заміщення посади працівником іншої державної служби (ч. 4 ст. 14 Закону України «Про дипломатичну службу»)[15].

Вступ на дипломатичну службу відбувається після складання присяги державного службовця.

Отже, набуття статусу дипломатичного службовця відбувається на засадах, визначених Законами України «Про державну службу» та «Про дипломатичну службу» і вимагає від особи відповідності певним критеріям та вимогам (загальним та спеціальним), які висуваються до державних службовців цього виду державної служби.

2.2. Права, обов'язки та юридична відповідальність дипломатичного службовця

Як нами визначалося у підрозділі 2.1., до складу правового статусу дипломатичного службовця входять права, обов'язки та юридична відповідальність. Розглянемо ці елементи більш докладно.

Першим елементом правового статусу виступають права, які представляють собою міру дозволеної законом поведінки

дипломатичного службовця. Стаття 10 Закону України «Про дипломатичну службу» визначає, що посадові особи дипломатично служби користуються правами державних службовців, які закріплені у Законі України «Про державну службу» [15]. Зокрема, ст. 15 Закону України «Про державну службу» визначає, що державний службовець має право:

- 1) на повагу до своєї честі, гідності, шанобливе ставлення до своєї особистості з боку колег та керівників;
- 2) чітке встановлення посадових обов'язків;
- 3) належні умови праці та матеріально-технічне забезпечення;
- 4) на належну оплату праці відповідно до займаної посади, рангу, стажу, умов контракту та отриманих результатів службової діяльності;
- 5) на соціальне та пенсійне забезпечення, відпустку;
- 6) на професійне навчання;
- 7) на участь у професійних спілках;
- 8) на участь в об'єднаннях громадян, окрім політичних партій;
- 9) на оскарження рішень щодо притягнення до дисциплінарно відповідальності, звільнення, або негативного висновку кваліфікаційної комісії;
- 10) на захист від незаконного переслідування з боку посадових осіб та органів державної влади у зв'язку з повідомленням про порушення Закону України «Про державну службу»;
- 11) на отримання інформації від підприємств, установ та організацій у разі порушення вимог Закону України «Про державну службу» або інформації, що пов'язана з належним виконанням його повноважень відповідно до чинного законодавства;

- 12) вільний доступ до документів та висновків щодо проходження ним державної служби та результатів оцінювання його діяльності;
- 13) на вимогу щодо проведення службового розслідування з метою зняття безпідставних на його думку звинувачень чи підозри.

При цьому слід зауважити, що ці права не є остаточними, оскільки дипломатичними службовцями можуть бути реалізовані й інші права, які закріплені у положеннях про структурні підрозділи. Наприклад, відповідно до норм Положення про Міністерство Закордонних справ Державний секретар МЗС має право приймати на роботу та звільняти у встановленому законом порядку працівників апарату МЗС, представництв МЗС на території України та за кордоном (п.8 п. 11-2 Положення) [18].

Слід також відмітити, що дипломатичні службовці під час їх перебування за кордоном, відповідно до 28-39 Віденської конвенції про дипломатичні зносини має право на дипломатичні імунітети та привілеї, які забезпечуються і гарантуються державою перебування [28]. Зокрема, серед привілеїв та імунітетів слід відзначити право використання прапору; право на недоторканість приміщень та засобів пересування; право на збір та мито; на недоторканість архівів, право на свободу пересування, свободу комунікації право на недоторканість дипломатичної пошти [33, с. 22-23].

Наступним елементом правового статусу дипломатичного службовця виступають його обов'язки. Порядок закріплення обов'язків дипломатичного службовця такий самий як і його прав, тобто у Законі України «Про державну службу», положеннях про орган дипломатичної служби чи міжнародних договорах.

Стаття 8 Закон України «Про державну службу» вимагає від дипломатичного службовця виконання наступних обов'язків:

- дотримуватися законів України та діяти лише на їх підставі та у межах власних повноважень;
- діяти на підставі принципів державної служби та правил етичної поведінки державного службовця;
- поважати гідність людини і громадянина, дотримуватися прав і свобод під час своєї професійної діяльності;
- поважати державні символи;
- користуватися державною мовою під час виконання посадових обов'язків та поважно ставитися до неї;
- забезпечувати ефективне виконання завдань дипломатичної служби України та її функцій у межах заданих повноважень;
- сумлінно ставитися до виконання своїх посадових обов'язків та виконувати умови контракту;
- виконувати законні рішення та розпорядження керівників та органів державної влади;
- додержуватися антикорупційного законодавства;
- зберігати державну таємницю та надавати публічну інформацію у відповідності до діючого законодавства.

Як нами визначалося цей перелік обов'язків не є остаточним, їх частина може міститися у підзаконних нормативних актах. Так, відповідно до ст. 18 Консульського статуту України консул зобов'язаний не менше разу на рік здійснювати об'їзд свого округу. Також він зобов'язаний вживати заходів для користування громадянами України та юридичними особами всіма правами, наданими їм законодавством країни перебування у повному обсязі (ч.1 ст. 20 Статуту). Консул зобов'язаний також вживати заходів щодо відновлення порушених прав юридичних осіб і громадян України (ч. 2 ст. 20 Статуту) [38].

Що ж стосується міжнародного регулювання обов'язків дипломатичних службовців, то ст. 41 Віденської конвенції про

дипломатичні зносини чітко встановлює, що всі особи, які користуються привілеями та імунітетами зобов'язані поважати закони і постанови держави перебування. Вони також зобов'язані не втручатися у внутрішні справи цієї держави [28].

Важливим обов'язком відповідно до ст. 62 Закону України «Про державну службу» є його обов'язки щодо додержання службової дисципліни, зокрема, недопущення вчинків, які є несумісними зі статусом державного службовця; виявлення високого рівня культури, професійності та тактовності та дбайливе ставлення до державного майна [26]. Обов'язок державного службовця дотримуватися дисципліни лежить в основі його юридичної відповідальності.

Враховуючи, що Закон України «Про дипломатичну службу» не визначає відповідальності дипломатичного службовця, звернемося до закону України «Про державну службу». На його засадах дипломатичний службовець може бути притягнутий до дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Підставою для притягнення дипломатичного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку шляхом неналежного виконання чи невиконання ним посадових обов'язків, або інших передбачених законом вимог (ч. 1 ст. 65 Закону). До дисциплінарних проступків відносяться: порушення Присяги, неетична поведінка, прояв неповаги до державних символів, дії, що шкодять авторитету дипломатичної служби, неналежне виконання чи невиконання службових обов'язків, порушення правил внутрішнього розпорядку; перевищення службових повноважень якщо воно не містить складу злочину; використання повноважень у власних інтересах чи інтересах інших осіб; подання під час вступу на державну службу інформації, яка не відповідає дійсності щодо обставин, що перешкоджають реалізації права на дипломатичну службу; прогул; поява на робочому місці у нетверезому стані чи стані

наркотичного або токсичного сп'яніння; прийняття протиправних рішень (ч. 2 ст. 65 Закону України «Про державну службу») [28].

Дипломатичний службовець також несе відповідальність за спричинення матеріальної ат моральної шкоди, яку його дії спричинили юридичним чи фізичним особам під час виконання ним повноважень. Відшкодування такої шкоди у порядку ст. 80 Закону України «Про державну службу» здійснюється за рахунок держави, яка у свою чергу має право регресної вимоги до дипломатичного службовця, який заподіяв таку шкоду.

Дипломатичні службовці у порядку передбаченому ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» притягуються до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень за корупційні правопорушення, або правопорушення, пов'язані з корупцією [39].

Таким чином, ми визначили, що дипломатичні службовці володіють правами та свободами на підставі Закону України «Про державну службу», а також підзаконних нормативних актів та міжнародного законодавства. За вчинення правопорушень, дипломатичних службовців притягують до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та цивільно-правової відповідальності.

2.3. Державні гарантії реалізації правового статусу дипломатичних службовців

Проходження дипломатичної служби дипломатичним службовцями здійснюється шляхом реалізації ними їх правового статусу, зокрема, його ключових елементів – прав та обов'язків. При цьому держава має вжити певних заходів, щоб забезпечити можливості для реалізації правового статусу дипломатичних

службовців у повній мірі, певне сприятливе середовище.

Таке середовище можливо створити лише за умови наявності діючого юридичного механізму забезпечення реалізації правового статусу дипломатичних службовців. Юридичні прийоми та способи, які утворюють цей механізм мають назву державних гарантій забезпечення реалізації правового статусу дипломатичного службовця шляхом забезпечення їм належних умов роботи, відпочинку, соціального забезпечення, забезпечення членів їх сімей у разі смерті, що настала у зв'язку із виконанням дипломатичним службовцем посадових обов'язків; надання захисту у разі здійснення посягань на честь, гідність, життя та здоров'я дипломатичних службовців та членів їх сімей тощо [16, с. 118].

Термін «гарантія» у перекладі з французької (*garantie*) означає поруку, умову забезпечення чого-небудь [40, с. 173]. Відповідно гарантування представляє собою забезпечення чогось, або приймів та засобів за допомогою яких здійснюється таке забезпечення.

Н. В. Янюк визначає гарантії як елемент правового статусу. Автор встановлює, що гарантії правового статусу спрямовуються на: «1) попередження протиправного впливу на здійснення посадовою особою організаційно-розпорядчих функцій; 2) визначення меж правомірної поведінки зобов'язаної сторони; 3) надання можливостей оскаржити дії, які порушують права посадових осіб, і вимагати компенсації моральної та матеріальної шкоди за рахунок винних осіб» [41, с. 111].

Відповідно, державні гарантії представляють собою певні прийоми, способи, засоби та механізми, які надаються кожному дипломатичному службовцю задля законного усунення перешкод, які дають йому у повній мірі реалізувати надані йому права та обов'язки. Зокрема, як нами вже визначалося у попередніх підрозділах кваліфікаційної роботи, дипломатичний службовець має право

вимагати проведення щодо нього службової перевірки з метою спростування щодо нього неправдивих відомостей. У даному випадку застосовуються державні гарантії реалізація яких залежить від волі дипломатичного службовця.

Забезпечення гарантій реалізації правового статусу дипломатичного службовця виступає обов'язком держави, оскільки завдяки їм відбувається реальна охорона прав та свобод дипломатичного службовця.

Дієвість державних гарантій забезпечення реалізації правового статусу дипломатичного службовця залежить від їх комплексного застосування. Це пояснюється тим, що їх дієвість є кращою, коли вони діють системно, підкріплюють та посилюють одна одну. При цьому зазначені гарантії можуть мати різноманітний зміст, однак усі повинні бути закріпленими правовими нормами, тобто мати юридичну силу.

На сьогоднішній день у науці існує безліч класифікацій юридичних гарантій, однак, об'єднання даних точок зору дає можливість виділити серед них загальні, спеціальні (юридичні) та організаційні [34, с. 11].

Загальні гарантії забезпечення реалізації правового статусу дипломатичного службовця відносяться до тих, що мають закріплення у Конституції України та можуть виступати основою для захисту будь-якого правового статусу. О. В. Кузьменко [42, с. 94], стверджує, що, наприклад, закріплені в Конституції економічні гарантії права на працю, на відпочинок, на житло мають характер констатації наявності економічних і матеріальних можливостей та умов для реалізації прав.

Більш вагоме значення для реалізації правового статусу дипломатичного службовця мають юридичні гарантії, що поєднують всю систему діючих у державі правових норм, які спрямовані на реалізацію та конкретизацію прав і обов'язків.

Окрім загальних та юридичних державних гарантій важливе

значення для забезпечення правового статусу дипломатичного службовця відіграють організаційні гарантії. Вони впливають як на інститут державної служби, так і дипломатичної служби, сприяє виконанню покладених на дипломатичних службовців завдань.

З точки зору реалізації правового статусу дипломатичного службовця викликає інтерес класифікація гарантій, запропонована О.Р. Сторожуком, який поділяє їх на добровільно-спонукальні (стимулюючі), примусово-спонукальні (відповідальність) та організаційні [16, с. 121].

Відповідно, стимулюючі гарантії реалізації правового статусу дипломатичного службовця поділяються на соціально-економічні (заробітна плата, премії тощо) та морально-психологічні (професійне удосконалення, підвищення кваліфікації шляхом навчання та стажування, моральне заохочення) [15, с. 122]. Так, ст. 46 Конституції передбачає право громадян на соціальний захист, а розділ VII Закону України «Про дипломатичну службу» визначає порядок оплати праці, компенсаційних вплив та соціальних гарантій дипломатичних службовців [20; 15].

У свою чергу примусово-спонукальні гарантії забезпечення реалізації правового статусу дипломатичного службовця передбачають наявність впливу імперативного характеру та визначають його відповідальність за неналежне виконання чи невиконання покладених на нього обов'язків. Нами вже визначалося, що Законом України «Про дипломатичну службу» та «Про державну службу» на дипломатичних службовців покладаються дисциплінарна, адміністративна, матеріальна, кримінальна відповідальність.

Актуальність і важливість юридичної відповідальності дипломатичних працівників за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків підтверджується державними програмно-цільовими та нормативно-правовими актами.

Якщо вище перелічені види гарантій впливають безпосередньо на дипломатичних службовців, то організаційні гарантії здійснюють опосередкований вплив. При цьому вони створюють важливу базу для успішного проходження дипломатичними службовцями дипломатичної служби. Сюди можна віднести: проведення оцінок діяльності працівників дипломатичної служби, перевірка професійної компетентності, шестимісячне випробування при прийнятті на службу, здійснення ротації дипломатичних службовців, а також їх кар'єрне зростання тощо.

Окреслені нами гарантії створюють повноцінну систему державних гарантій спрямованих на забезпечення та реалізацію правового статусу дипломатичних службовців.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз основних положень кваліфікаційної роботи дає нам підстави прийти до висновку, що дипломатична служба України має давню її досить успішну історію, яка дає можливість сучасним дипломатам користуватися історичним досвідом їх попередників. Історичні засади діяльності дипломатичної служби сягають часів Київської Русі, розвиваються у козацьку добу, заново формуються за часів УНР та незалежної України у ХХ сторіччі.

Формування розуміння дипломатичної служби ґрунтується на понятті дипломатія, яке використовується у широкому розумінні як засіб реалізації зовнішньої політики держави за допомогою дозволених міжнародним правом дипломатичних методів, та у вузькому - як мистецтво ведення переговорів. Це дає підстави визначати дипломатичну службу як особливу форму професійної діяльності, метою якої виступає захист інтересів, забезпечення безпеки суспільства та держави на міжнародній арені. При цьому дипломатична служба представляє собою особливий вид державної служби, а отже виступає у цій частині і інститутом адміністративного права України.

На сьогоднішній день систему дипломатичної служби України складають: Міністерство закордонних справ України; представництва МЗС України на території України, а також закордонні дипломатичні установи України. Однак, реалізація дипломатичної функції не обмежується діяльністю лише органів дипломатичної служби. Вона також виступає важливою складовою діяльності інших органів державної влади, зокрема, Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України.

У роботі також визначено ознаки дипломатичної служби, які відрізняють її від інших видів державної служби. До них віднесене

наступне: це особливий вид публічної служби; ґрунтується на здійсненні професійної діяльності, за здійснення якої службовці отримують грошову винагороду з державного бюджету та мають дипломатичні ранги; носить підпорядкований характер; здійснюється на постійній основі.

З'ясовано, що дипломатична служба України ґрунтується на низці принципів, до яких віднесено загальноправові принципи верховенства права, законності та гуманізму. Враховуючи відношення дипломатичної служби України до державної служби, було обґрунтовано підпорядкованість її принципам галузі адміністративного права, до яких віднесено принципи професіоналізму, патріотизму, доброчесності, політичної неупередженості, забезпечення рівного доступу до державної служби, прозорості та стабільності. У роботі також зацентовано увагу на спеціальних принципах дипломатичної служби України, що закріплені у міжнародних актах, зокрема, принцип суверенної рівності держав; підтримка міжнародного миру та безпеки; сприяння розвитку дружніх відносин між державами.

В роботі проаналізовані основні функції дипломатичної служби. До них було віднесено: представницьку, переговорну, договірну, законотворчу, державний протоколу, дипломатичний протокол, координації та сприяння, інформаційну, іміджеву, консульську.

У роботі також значну увагу було присвячено правовому статусу дипломатичних службовців, який відіграє ключову роль у проходженні дипломатичної служби, сприяє визначенню змісту службових відносин, реалізації органами дипломатичної служби завдань і функцій. Встановлено, що правовий статус виражає можливості суб'єкта на правове забезпечення його становища у суспільстві та державі, виступає підставою для отримання ним певних

благ та підстав для самореалізації, встановлює відносини особи та держави.

Правовий статус дипломатичного службовця знайшом своє закріплення у значній кількості нормативних актів різної юридичної сили, які включають міжнародні договори, Конституцію України, закони та відомчі нормативні акти. Основними правовими актами, які встановлюють правовий статус дипломатичного службовця є Віденська конвенція про дипломатичні зносини, Закони України «Про державну службу» та «Про дипломатичну службу», положення про дипломатичні органи та установи, відомчі документи.

До особливостей правового статусу дипломатичного службовця слід віднести наступні: 1) виконання дипломатичними службовцями спеціальних повноважень х питань зовнішньої політики, спрямованих на реалізацію зовнішньополітичних завдань і функцій дипломатичної служби; 2) підпорядкованість дипломатичних службовців правилам, які встановлені державою та особливий характер відповідальності дипломатичного службовця внаслідок порушення службових обов'язків; 3) проходження дипломатичної служби відбувається не тільки в Україні але і за її межами, у закордонних дипломатичних установах; 4) порядок проходження дипломатичної служби підпадає під регулювання національного права, міжнародного права та законодавства держави перебування; 5) проходження дипломатичної служби відбувається тільки у системі органів дипломатичної служби, визначених Законом України «Про дипломатичну службу».

Аналізом правового статусу дипломатичного службовця також встановлено, що його набуття не відбувається автоматично, тільки у визначеному законом порядку та за умов, визначених законодавством. До загальних вимог, які висуваються до особи, яка претендує на посаду дипломатичного службовця є наступні: повинна бути громадянином України, мати відповідну освіту, бути молодшою 65

років, дієздатною, несудимою, не мати обмежень щодо зайняття даного виду посад на підставі рішення суду; не притягувалася до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією протягом 3 років; пройти спеціальну перевірку та не підпадати під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади».

У свою чергу спеціальні умови вимагають від кандидата: 1) наявність ступеня магістра; 2) володіння відповідним рівнем професійної компетентності; 3) стан здоров'я, що дає можливість витримати довготермінові відрядження; 4) володіння іноземною мовою у обсязі необхідному для обраної посади; 5) відсутність обставин, які можуть стати перешкодою для виконання покладених на дипломатичного службовця обов'язків.

Не дивлячись на вищезазначене, було також встановлено, що на сьогоднішній день дипломатична служба України потребує подальшого реформування, оскільки залишаються проблеми оновлення кадрового потенціалу дипломатичної служби, викликає питання значний вплив Президента України на формування дипломатичного корпусу. Таким чином, питання змісту правового статусу дипломатичної служби залишаються відкритими та потребують подальшого наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веселовський А. Як має змінитися дипломатична служба України після перемоги Зеленського. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/04/22/7095462> (дата звернення 11.04.2020 р.)
2. Задорожній О.В. Міжнародно-правова діяльність князів Київської Русі періоду «відносної централізації»: від Аскольда до Святослава (IX-X ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Випуск 27. Том 3. С. 171-175.
3. Зінченко А. Історія дипломатії: від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник.- Вінниця, Нова книга, 2002. 564 с
4. Добжанський В. Зародження української дипломатії, Ярослав Мудрий. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання*. Матеріали V Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/13775/2/VseukrStud_20121v2_Dobzhanskii_V-Zarodzhennia_ukrainskoi_145.pdf (дата звернення 11.04.2020 р.)
5. Федорук Я.О. Міжнародна дипломатія і політика України 1654-1657 рр. Львів, 1996. 264 с.
6. Биркович Т. І. Державне управління дипломатичною службою (1917-1920 рр.) *Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки*. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 31. С. 191–199.
7. Веденєєв Д. В. З досвіду побудови дипломатичної служби України *Розбудова держави*. 1993. № 3. С. 30-36.
8. Про дипломатичну службу: Закон України від 20.09.2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. N 5. ст.29
9. Кочубей Ю. М. Імідж дипломата – імідж країни. *Дипломатична акад. України. Науковий вісник*. К., 2001. Вип. 5: Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності. С. 30-33.
10. Мельничук О.С. Словник іншомовних слів. К.: Видавнича справа, 1977. 776 с.
11. Биркович Т.І. Правове регулювання дипломатичної служби в Україні. Дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук. 12.00.07. Запоріжжя, 2007. 183 с.

12. Сірук М. Українській дипломатії – 100. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/ukrayinskiy-dyplomatiyi-100> (дата звернення 12.04.2020 р.)
13. Мостова Д.Ю. Наукові підходи до визначення поняття “дипломатія” у публічному управлінні. URL: <http://goal-int.org/> (дата звернення 12.04.2020 р.)
14. Гончарова А.О. Дипломатична служба як складова частина державної служби України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1. С. 420-424.
15. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19> (дата звернення 13.04.2020 р.)
16. Сторожук О.Р. Організаційно-правові засади проходження дипломатичними працівниками дипломатичної служби. Дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук. К.: Національний університет біоресурсів та природокористування України. 2014. 200 с.
17. Філософський енциклопедичний словник / [Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов та ін.] ; голова редколегії В. І. Шинкарук. К.: Абрис. 2002. 742 с.
18. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.04.2020 р.)
19. Про затвердження Положення про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 25.07.2002 № 1050. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2002-%D0%BF> (дата звернення 14.04.2020 р.)
20. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/l%20%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.04.2020 р.)
21. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення 12.04.2020 р.)
22. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 40-44.

- 23.Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с
- 24.Марушій О. Принцип законності у діяльності органів публічного управління : методологічні засади. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2017. № 865. С. 279-283.
- 25.Гусарев С.Д. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 47-51.
- 26.Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 11.04.2020 р.)
- 27.Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 11.04.2020 р.)
- 28.Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048 (дата звернення 11.04.2020 р.)
- 29.Музыка А. І. Функціональні завдання постійних дипломатичних представництв та засоби їх здійснення. *Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки*. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2006. Вип. 34.С. 523-529.
- 30.Сагайдак О.П., Сардачук П.Д. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 295 с.
- 31.Кондик О.П. Особливості реалізації дипломатичними представництвами інформаційної функції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 5. С. 359-365.
- 32.Чугаєнко Ю.О. Дипломатичний і міжнародний діловий протокол та етикет. Навчальний посібник. К.: Національна академія управління, 2011. 164 с.
- 33.Панов А.В. Дипломатична і консульська служба. Підручник. Ужгород: Ліра, 2015. 121 с.
- 34.Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.07. К., 2005. 21 с.
- 35.Скакун О. Ф. Теория государства и права: ученик. Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
- 36.Колпаков В. К. Кузьменко О.В. Адміністративне право України: К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

37. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юр. наук: 12.00.07. К., 2005. 20 с.
38. Про Консульський статут України: Указ Президента України; Статут від 02.04.1994 № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94> (дата звернення 16.04.2020 р.)
39. Про запобігання корупції Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 16.04.2020 р.)
40. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2004. 1440 с.
41. Янюк Н. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юр. наук. 12.00.07. «Львів, 2002. 22 с.
42. Кузьменко О. В. Гарантії в праві (адміністративно-правовий аспект) *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 1. С. 94–103.